

Лілія Федорюк

Вербалізація образного складника концепту 'смерть' в українській когнітивно-мовній картині світу

Studia Ukrainica Posnaniensia 6, 13-20

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

МОВОЗНАВСТВО

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗНОГО СКЛАДНИКА КОНЦЕПТУ “СМЕРТЬ” В УКРАЇНСЬКІЙ КОГНІТИВНО-МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

ЛІЛІЯ ФЕДОРІУК

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця — Україна
fedoryukliliya@gmail.com

WERBALIZACJA OBRAZOWEGO KOMPONENTU KONCEPTU “ŚMIERĆ”
W UKRAIŃSKIM KOGNITYWNO-JĘZYKOWYM OBRAZIE ŚWIATA

LILIA FEDORIUK

Doniecki Uniwersytet Narodowy imienia Wasyla Stusa, Winnica — Ukraina

STRESZCZENIE. Artykuł poświęcono analizie obrazowych komponentów konceptu “śmierć”, uściślono i zweryfikowano rozpowszechnione twierdzenia teoretyczne nt. narodowego językowego oraz kognitywnego obrazu świata, przeanalizowano nowy materiał empiryczny. Leksykalno-semantyczne pole konceptu “śmierć” opisano na materiale ukraińskiej literatury pięknej.

VERBALIZATION OF THE FIGURATIVE CONCEPTUAL FEATURES OF THE CONCEPT “DEATH” IN THE UKRAINIAN COGNITIVE-LINGUISTICS WORLD PICTURE

LILIYA FEDORYUK

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia — Ukraine

ABSTRACT. The article deals with the figurative features of the concept “death”. The common theoretical principles of a national, language and cognitive world picture have been clarified and revised, the new empirical material has been analyzed. The lexical-semantic field of the concept “death” based on Ukrainian literature has been described.

Концептуалізація світу відображена в системі універсальних категорій, властивих різним мовам. Кожна мова має власну систему специфічних категорій¹. Ю. Апресян стверджує, що кожна мова віддзеркалює певний спосіб сприйняття та концептуалізації світу. Дослідник ототожнює наївну й мовну картини світу (МКС). Властивий певній мові спосіб концептуалізації дійсності — частково універсальний, частково національно специфічний, тому носії різних мов можуть бачити світ неоднаково, крізь призму своїх мов². МКС — це „сукупність зафіксованих у лексемах, фразеологізмах, стійких номінаціях, метафориці, у фоносемантиці та дискурсивних засобах мови уявлень, понять, розуміння та сприйняття нами дійсності”³.

¹ М. В. Пименова, *Языковая картина мира*, Москва 2014, с. 27.

² Ю. Д. Апресян, *Эмоциональная система. Образ человека по данным языка: попытка системного описания*, [в:] „Вопросы языкознания” 1995, № 1, с. 43.

³ О. Каракевич, *Особливості мовної картини світу*, [в:] „Наукові записки. Сер: Філол. науки (мовознавство)”, Кіровоград 2014, вип. 127, с. 125.

Кожна мовна особистість є представником відповідної нації, тому доречним вважаємо оперування поняттям національної МКС. Національна мовна картина світу (НМКС) — „це зафіксоване в лексиці відповідної мови специфічне бачення (тобто логічне осмислення, відчуження й оцінювання) реального світу й усього, що привноситься в нього людською свідомістю”⁴.

МКС відмежовують від концептуальної, або когнітивної, моделі світу, що є основою мовного втілення, словесної концептуалізації сукупності знань людини про світ⁵. Основу МКС кожного народу складає система відбитих у мові концептів. Але МКС не збігається з когнітивною. Говорити про когнітивну картину світу крізь мовну призму можна лише обмежено, адже в мові названо тільки те, що має для народу комунікативну значущість.

Слово представляє концепт не повністю — воно своїм значенням передає кілька основних концептуальних ознак, релевантних для повідомлення. Увесь концепт у всьому багатстві свого змісту теоретично може бути виражений тільки сукупністю засобів мови, кожен з яких розкриває лише його частину: „Слово — це ключ, який відкриває людині концепт як одиницю мисленнєвої діяльності і який робить можливим користування ним у мисленнєвій діяльності”⁶.

Когнітивна картина світу, на відміну від мовної, є швидкозмінною. Вона відображає результати пізнавальної і соціальної діяльності, але окремі фрагменти мовної картини світу ще довго зберігають реліктові уявлення людей про навколишній світ.

Незважаючи на певні категорійні розбіжності, когнітивна, мовна та національна картини світу діалектично пов’язані та взаємозумовлені. Тому для лінгвістичних когнітивних досліджень актуальним є оперування поняттям *національної когнітивно-мовної картини світу*. Національна когнітивно-мовна картина світу — це зафіксовані засобами мови знання певного етносу про довкілля, які зберігаються у свідомості людини у вигляді концептів.

Образний компонент концепту “смерть” у сучасній українській мові об’єктивується низкою ключових когнітивних та образних метафор, що є основою для типових метафоричних висловлювань. Образний зміст обраного концепту досліджуємо на матеріалі сучасної української художньої прози, що концентрує інформацію про смерть, кінець, припинення існування та способи її засоби її вербальної репрезентації.

Вільні словосполучення з номінацією “смерть” або її синонімами слугують засобами мовного втілення метафор, що констатують образний зміст концепту “смерть”. Образний складник, тобто образи, асоціації, знання, що викликаються у свідомості у зв’язку з цим чи іншим денотатом, відіграє важливу роль у вербалізації досліджуваного концепту.

Образні концептуальні ознаки — первинний етап осмислення внутрішньої форми слова⁷. Традиційно аналіз образних ознак концепту ґрунтують на теорії когнітивної метафори Дж. Лакоффа й М. Джонсона, які розуміли метафору як спосіб пізнання світу крізь ототожнення вербалізованих несхожих “сутностей”⁸.

⁴ І. А. Чернишенко, *Фактори формування національних мовних картин світу*, [в:] „Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка”, Житомир 2007, вип. 32, с. 158.

⁵ В. Н. Манакин, *Сопоставительная лексикология*, Київ 2004, с. 46.

⁶ З. Д. Попова, И. А. Стернин, *Очерки по когнитивной лингвистике*, Воронеж 2001, с. 19.

⁷ В. В. Колесов, М. В. Пименова, В. И. Теркулов, *Гедонизм как явление русской лингвокультуры (на примере концепта удовольствия)*, Киев 2012, с. 58.

⁸ G. Lakoff, *The Contemporary Theory of Metaphor*, [in:] *Metaphor and Thought*, Cambridge 1993.

Згідно з теорією Лакоффа-Джонсона, механізм метафоризації полягає в перенесенні певного змісту когнітивної сфери-джерела, представленої конкретними поняттями для позначення взаємодії людини з дійсністю, у сферу-ціль, складену з понять, що не доступні в прямому фізичному досвіді. Отже, на відміну від традиційного підходу до метафори, коли явище трактується як ізольований об’єкт, концептуальна метафора відтворює абстрактний феномен як цілісну картину реального світу, що є істотним для дослідження концепту “смерть” в українській когнітивно-мовній картині світу.

Концептуальна метафора є результатом процесу образного переосмислення мотиваційної ознаки. Метафора — одна з форм концептуалізації світу, що реалізує здатність людини знаходити подібність між різними явищами, предметами. Її вивчення реконструює найдавніші, найперші знання, чим зумовлена її цінність під час дослідження концептів.

Образний складник концепту “смерть” досліджуємо на матеріалі української художньої прози (картотека метафоричних номінацій сформована методом суцільної вибірки з художніх текстів новітньої української літератури — початок ХХ–ХХІ ст.).

У досліджуваних текстах образний аспект концепту “смерть” охоплює дев’ять ознак: *вітальні, антропоморфні, зооморфні, інтерперсональні, вегетативні, ціннісні, ознаки стихій, артефактів, їжі, ландшафту й часу*. Також убачаємо *контамінацію* образних ознак.

До концептуальних метафор неживої природи відносимо ознаки стихій (*земля, повітря, вогонь, вода*) і ознаки їди / їжі (*голод, спрага, запах*). Ознаки їди / їжі містять асоціації зі смаком, властивостями продуктів харчування.

Під контамінацією образних ознак концепту розуміємо поєднання в одній синтаксичній конструкції кількох метафор.

1) **Артефактні ознаки** (метафори рукотворності певних фрагментів світу):

- **здобуте:** *Істинна суть нашого дійства — перемога над Смертю* (Ю. Андрухович, *Рекреації*); **зроблене:** *...Я зводив суперників! Я ставив суддею між ними смерть!..* (Ю. Андрухович, *Рекреації*); *Ми всі підемо, і зупинить нас смерть* (О. Ульяненко, *Жінка його мрії*); *Ніщо в нашому житті не відбувається самостійно, усе є залежне від якихось обставин, і тільки смерть, яку ми самі собі виберемо, — це те, що ми можемо вчинити, коли захочемо і як захочемо* (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*); *Смерть мене манить, мов найкраща коханка, і той момент, коли я віддаюся їй, стає моїм нав’язливим маренням, вона хтиво бере мене у безліч способів — отруєного, повішеного, зарізаного, утопленого, розтовченого, застреленого* (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*);

- **сотворене:** *Бог з необережної любові наділив нас своїм всевладдям, от ми й створили собі смерть, як і первородний гріх, як і яблуко розтрати, камінь сподівання та інші винаходи* (Ю. Іздрик, *Таке*);

- **утілення:** *Сам же доповідач одягнув маску (яка могла б утілювати собою і Смерть, і Час, і Ніч, і СНІД) та й легкими балетними стрибками пустився гостесам назустріч* (Ю. Андрухович, *Перверзія*);

- **заподіяне:** *Убивства у горілчаних чергах стали чимось настільки ж звичним, як — учасники взяття Берліну не дадуть збрехати — фронтова смерть від ворожої кулі* (Ю. Андрухович, *Московіада*);

- **чайник:** *Смерть — це червоний чайник, з якого давно википіла вся вода* (Є. Кононенко, *Повії теж виходять заміж*);

- **убрання:** Ніщо так ефективно не оглушує, як біль. Біль — **шати смертей** (Ю. Іздрик, *Take*);

- **механізм:** Йдеться про те, що **механізм смерті** уже запущено. А він не дає збоїв (Ю. Іздрик, *Take*).

2) Ціннісні ознаки (зумовлені категорією оцінки й майна):

- **доля:** Принаймні маємо **шанс померти** в один день, — сказав Мартофляк (Ю. Андрухович, *Рекреації*);

- **виграш:** Брязнули двері, усі задеревіли, отець бурмотів молитву, а убивці викрикнули кілька імен, серед них і моє, я гукнув, не піднімаючи голови: “Нема!” і відчув, як мене заливає холодний піт, як тремтять мої пальці, хтось із них сказав: “Ушол!”, двері зачинилися, я не піднімав голови, не знаючи, якими очима дивляться на мене мої співкамерники, може, й осуджують, та й що з того — брехня може розкритися дуже скоро, я **виграв у смерті**, можливо, лише кілька годин чи хвилин (Ю. Винничук, *Танго смерті*);

- **гра:** А самогубство, власне, й дає змогу **переграти саму смерть** (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*);

- **власник:** ...ніде правди сховати, були тут і інші особи з родини та оточення, що помиралі, як це називається, **своєю смертю** — за всіма ними упродовж останнього часу Пепі доводилося виносити вінки, хрести і натрунні віка (Ю. Андрухович, *Дванадцять обручів*); Насправді все ваше життя до найдрібніших деталей зафіксоване в паперах. І **код вашої смерті** давно причайвся в котромусь вірші (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*); Для чого тобі шукати клопоту? Краще думай про **свою смерть**. Не лізь сюди (О. Ульяненко, *Жінка його мрії*); І цього не можна зарадити, як не зарадити **власній смерті** (О. Ульяненко, *Серафима*);

- **формальність:** **Смерть** до того, коли він зіткнувся з Серафимою, була для нього лише **формальністю** (О. Ульяненко, *Серафима*);

- **знахідка:** **Смерть як віднайдення** власної ніші, ванни, нірванни (Ярчик Волибник був упевнений, що це слово пишеться з двома н) (Ю. Андрухович, *Дванадцять обручів*); **внесок:** Ти мусиш від мене піти. Я приношу **смерть** (Ю. Андрухович, *Дванадцять обручів*);

- **право:** **Право вибору** — це **право смерті** (О. Ульяненко, *Серафима*).

3) Ознаки ландшафту й часу:

- **частина:** Зорі в небесах робляться усе більшими, ближчими, можна навіть розрізнити на них якісь міста, казкові манцєнілові ліси, дивовижні палаци, колони, вежі, їхнє сяйво так багато обіцяє, що хочеться вистрибнути сторчголов із лоджії і, як сказав поет, хоч би **трішечки померти** (Ю. Андрухович, *Московіада*);

- **ландшафт:** — Не перебільшуйте... Ці люди зеленої уяви не мали про концтабір. Отут трохи далі, де схил, була **Долина Смерті**. Там розстрілювали (Ю. Винничук, *Танго смерті*);

- **місце:** А вони у цей час уже в лісі Сонедзакі вибирали **затишне місце для смерті** (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*);

- **відстань:** Значить, це тільки ось **вона наближається, смерть** (О. Ульяненко, *Жінка його мрії*); ...і ти вже, Йона, кохатимеш, а не чеканні **коротка смерть, довга смерть...** (О. Ульяненко, *Сталінка*);

- **миттєвість:** ...цей різновид ігуан належить до слабкоотруйних рептилій, чий укукус не призводить до **миттєвої смерті**, однак організм жертви починає поволі розкладатися, а помирає жертва щойно досягнувши стадії, коли стане легкостравною для ігуани (Ю. Іздрик, *Take*);

- **луна:** Робітники натягували троси, їхні штани лопотіли на вітрі, пропечені сонцем обличчя, поорані зморшками, шерехаті руки — **відлуння смерті** (О. Ульяненко, Жінка його мрії);

- **точка відліку:** ...коли я все це зрозумів, то зрозумів і те, що найкращою **точкою відліку є смерть** (Ю. Іздрик, Флешка);

- **межа:** Мистецтво — це влада над **смертною межею**, межа будь-якій владі (Ю. Винничук, Весняні ігри в осінніх садах); Це сильніше за слова “Я кохаю тебе”, бо ляпас означає не просто кохання, а велике кохання, справжнє і **до смерті...** (Ю. Винничук, Весняні ігри в осінніх садах);

- **час:** Нічого не сказала Ада і про деякі обставини **раптової смерті** другого чоловіка, більше акцентуючи на своїх переживаннях після неї (Ю. Андрухович, Перверзія);

- **дата:** Таке враження, що після того, як вона мені повідомила **дату нашої смерті**, нас поєднали невидимі струни, і вона нарешті може мені довіритися чи то пак отримала ЗВІДТИ дозвіл на легенькі обійми (Ю. Винничук, Весняні ігри в осінніх садах).

4) Вігальні ознаки (ознаки внутрішнього світу людини):

- **сон:** Краще **розбудити смерть**, і вона прийде разом з любов'ю, як холодний подих дитинства (О. Ульяненко, Серафима);

- **природний / неприродний:** Він падав у якусь, ще більшу, темряву, але навіть не крикнув, бо то була би **природна смерть** — саме тут, поміж цими купами цегли, на будові казкового туристичного центру... (Ю. Андрухович, Рекреації);

- **порятунок:** Воно вимагає, щоб вмер ти. І хто його зна, чи Давид-птахоріз тебе **порятує від смерти** (Ю. Іздрик, Флешка);

- **подразник:** **Смерть збуджує?** — Так. Саме це я хотів сказати (О. Ульяненко, Жінка його мрії);

- **флюїди:** Вона до кінця роботи не могла притлумити в собі відчуття — з іскристими **флюїдами смерті** (О. Ульяненко, Серафима);

- **безсилля:** Раніше я не знав, що **смерть** абсолютно **безсила** перед любов'ю (Ю. Винничук, Весняні ігри в осінніх садах);

- **дихання:** Сльози покотилися їй з очей, великі, щедрі, холодний **подих смерті** вона відчула в цій душній, непрвітреній кімнаті (Ю. Андрухович, Двадцять обручів).

5) Вегетативні ознаки (метафори зі значенням етапів чи предметів землеробства й садівництва):

- **квіти:** Він навчив її бути сильною, кохатися у ста вісімнадцяти позиціях і усувати недругів за допомогою деяких **смертоносних квітів** (мистецтво, яким Ада жодного разу не скористалася) (Ю. Андрухович, Перверзія);

- **сім'я:** Щоденно разом з бомбами, що **сіють смерть** і руїни, розкидають вони листівки, якими підбурюють вас проти польської армії (Ю. Винничук, Танго смерті).

6) Зооморфні ознаки (джерелом утворення є полювання, асоціюється з тваринним світом, здобиччю):

- **паца:** ...а за чоловіком біг **пес** — одноокий, з білим трикутником на грудях, відданий хазяїну настільки беззастережно, наскільки беззаперечно обох їх було кинуте в **пацу** часу чи **смерті** (О. Ульяненко, Серафима);

- **політ:** Розгадка — в тому, що **смерть стане** вашим найбільшим **злетом**. (Ю. Винничук, Весняні ігри в осінніх садах);

- **пошук:** *Ще в ранній юності я написав оповідання про молодого поета, який шукає смерті і врешті з'їдає якогось отруйного гриба* (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*);

- **страх:** *Дзіхей двічі пробив їй груди мечем, а сам повисівся на її рожевому поясі. Як на мене, надто **страшна смерть*** (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*).

7) **Антропоморфні ознаки** (джерелом антропоморфної метафори є антропоморфна категоризація дійсності):

- **ушанування:** *Крім того, є чотири останні речі, які теж мусимо **вшанувати: смерть, суд, небо і пекло*** (Ю. Андрухович, *Перверзія*);

- **духовність:** *Чи діло йде до **смерті духовної**? Чи маємо надію на розвиток?* (Ю. Андрухович, *Перверзія*);

- **розумний / нерозумний:** — *Дурнувата вийшла **смерть**, ні? — запитав ти. Руслан махнув рукою: — Вона нічого не змінила у цьому світі* (Ю. Андрухович, *Московіада*);

- **заборона:** ***Смерть — заборона.** Нехай заборона. Вона протягне по життю цю заборону* (О. Ульяновко, *Жінка його мрії*);

- **промовистість:** *Убивство — не гріх, а порушення обітниці мовчання. Адже **смерть така промовиста*** (Ю. Іздрик, *Таке*);

- **танець:** *Раптом я усвідомив, що став вслухатися до звуків скрипки, що долинали десь із далини, звуки ці перебивало скавуління і дзвінки трамваїв, людські голоси, але скрипка продовжувала грати, а я упізнавав у тих звуках танго, яке так часто грав Йосько, **танго смерті*** (Ю. Винничук, *Танго смерті*); *На тридцять сьомому році життя Артур Пепа раптом зауважив, як навколо нього починає **кружляти, вальсуючи, смерть*** (Ю. Андрухович, *Дванадцять обручів*);

- **краса:** *Я подумала, що **смерть може бути прекрасна**, якщо її спланувати* (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*);

- **уявлення:** *Дивно, але в юності **про смерть думалося й уявлялося** більше, ніж у зрілому віці, коли про неї замислюватися, а надто уявляти, не хочеться взагалі* (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*);

- **прагнення:** *А от жінка на світланку очуняла — мабуть, молодість далася взнаки, а може, у душі й не **прагнула смерті*** (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*);

- **звеличення:** *Щоправда, письменник і сам у своїх творах **оспівував смерть** заради кохання* (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*);

- **сподівання:** *Підсипав отрути бідлашній дівчині, яка ні сном ні духом не **сподівалася смерті!*** (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*);

- **нагляд:** *Повільне згасання гнітить, ти постійно перебуваєш під **наглядом смерті**, під її опікою...* (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*).

Антропоморфні інтерперсональні ознаки:

- **вимога:** *Ви можете все з неї поздирати, гладити всюди, навіть у тих екзотичних місцях, які знаходяться в, — але зняти їх вона вам не дасть, вона вхопитьесь за них пальцями, аж ті побіліють, вона буде схрещувати ноги в такий замок, що, здається, лише **смерть змусить** його розімкнутися, буде викручуватися і брикатися, мов дика лошиця* (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*);

- **враження:** *Він здох від старості, і його **смерть нікого не вразила**, навіть його самого* (Т. Малярчук, *Говорити*);

- **почуття**: З усього, що йому вдалося відчутти, він з дитячою несподіванкою зрозумів, що саме **почуття смерті** десь на межі солодкого переляку, захоплення, хобі, десь воно так близько стояло до цього, що наразі нічого суттєвого не відкрилося (О. Ульяненко, Жінка його мрії);

- **турбота**: Треба думати про життя. А **смерть** сама про нас **подбає** (Є. Кононенко, Повії теж виходять заміж);

- **пристрасть**: ...а **смерть** — це найбільша людська **пристрасть** (Т. Млярчук, Говорити);

Антропоморфні соціальні ознаки:

- **одруження**: Якоюсь вона нам заявила, що взагалі не збирається заміж. Буде займатися наукою, а для науковця **заміжжя** — **смерть** (Ю. Винничук, Танго смерті);

- **індіанська**: Морісон захланно і необачно впускає всередину себе свою **індіанську смерть** (Ю. Винничук, Танго смерті);

- **підлеглий**: Готовий **до смерті** (хе-хе) **служити** Монсиньйорові — Доктор (Ю. Андрухович, Перверзія).

8) Ознаки стихій:

- **вихор**: Усе це були швидше наслідки: млявість письма найчастіше свідчить про почуттєве спустошення, а **смерть** обов'язково **вдирається** туди, де не вистачає любові (Ю. Андрухович, Дванадцять обручів).

9) Ознаки їди / їжі:

- **спрага**: Я б на твоєму місці зробила так само. Зрештою, може, після цього вона й позбулася тієї **спраги смерті** (Ю. Винничук, Весняні ігри в осінніх садах);

- **запах**: Север'ян приніс запах формаліну, **запах смерті** (О. Ульяненко, Серафима); Від нього **тхнуло смертю** (Ю. Винничук, Весняні ігри в осінніх садах);

- **голод**: Розпроцалися ми зі сльозами на очах і продовжили свою шляхетну справу порятунку жидів від **голодної смерті** уже удвійку, але в травні 1941-го ми спокусилися на фест-оборудку: випала файна нагода переправити на совєтську зону цілу вантажівку гумових чобіт (Ю. Винничук, Танго смерті).

Контамінація образних ознак:

- **ціннісна ознака (вибір) + антропоморфна ознака (розумний / нерозумний)**: Але чому вона **вибрала** таку **дурнувату смерть**, хіба мало всіляких пігулок, розкиданих по шафах? (О. Ульяненко, Жінка його мрії);

- **артефактна ознака (сотворене) + антропоморфна ознака (велич) + ціннісна ознака (власник)**: Ви нічого не **створите величнішого за свою смерть**, а все, що ви написали, буде **осяяне ореолом** цієї **смерті** (Ю. Винничук, Весняні ігри в осінніх садах);

- **ціннісна ознака (вибір) + зооморфна ознака (страх)**: Вона **вибрала досить страшну смерть** (О. Ульяненко, Жінка його мрії);

- **ознака часу (миттєвість) + ознака їжі (голод)**: Скажи, — промовила, — якби ти мав на вибір: **негайну смерть** або життя на безлюдному скелястому острові серед океану, де тебе чекатиме **голодна смерть**, повільна і болісна, однак не цієї хвилини, а за якийсь час — що б ти вибрав? (Ю. Винничук, Весняні ігри в осінніх садах);

- **ознака майна (набуття) + інтерперсональна ознака (страждання)**: Минуло понад сім століть відтоді, як **він прийняв мученицьку смерть** на півночі Африки, в Александрії Єгипетській, де заснував перед тим Христову Церкву (Ю. Андрухович, Перверзія);

• **антропоморфна ознака (романтичність) + ознака часу (вічність):**
Я з жахом усвідомлював її рацію, а надто, що схожі думки не раз навіювалися їй мені, а все ж я відчував, що ледве чи коштую того дару, який вона мені офірує — смерті в її компанії, романтичної смерті, звабливої смерті, вічної смерті (Ю. Винничук, *Весняні ігри в осінніх садах*).

Концепт “смерть” посідає чільне місце в українській когнітивно-мовній картині світу. Наявні в ньому наївні уявлення мають екзистенційне значення для окремої людини і для нації загалом. Концепт “смерть” — національна (загальнонаціональна), духовна, універсальна когнітивна одиниця.

Образні ознаки досліджуваного концепту експліковано в художніх текстах через антропоморфні (20 %), артефактні (13 %), ціннісні (13 %), вітальні (11 %), зооморфні (6 %), вегетативні (3 %) ознаки, ознаки їди / їжі (5 %), ландшафту й часу (15 %).

Перспективним вважаємо аналіз образних ознак концепту “смерть” в українській художній літературі різних періодів, вияв його динаміки і встановлення основних компонентів видозміни.